

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi Konu Alan Müzikli Sahne Yapıtlarımız

İbrahim Şevket GÜLEÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, igswf@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 21.09.2023

Kabul: 17.12.2023

Yayın: 29.12.2023

Anahtar Kelimeler:

Mevlânâ Celâleddin Rûmî,
Ali Doğan Sinangil,
Mustafa Erdoğan,
Can Atilla.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273), Moğol istilalarının Müslüman coğrafyaları etkilediği bir dönemde yaşadığından, eserlerinde döneminin sosyolojik, siyasi etkilerini görmek mümkündür. Mevlânâ'nın amacı, İslamiyet içindeki gerginlikleri gidermek, etnik toplulukları ve dünya dinlerini uzlaştırmak, insanlığı bağdaştırarak uluslararası barışı sağlamaktır. İncelemede Devlet Opera ve Balesi arşivi, gazete, dergi ve çeşitli elektronik indeksler kullanılmıştır. Devlet Opera ve Balesi arşivi taranarak 1930 yılından bu yana sahneye konan müzikli sahne yapıtlarından 10 adet Türk oratoryosu ve 64 adet Türk balesi tespit edilebilmiştir. Mustafa Erdoğan'ın "Candan Cana Mevlâna", Can Atilla'nın "Mevlâna (800.Yıl Oratoryosu)" ile Can Atilla'nın "Çağrı" adlı bale eserinin Mevlâna'yı konu aldığı saptanmıştır. Gazete, dergi ve diğer elektronik indekslerin incelenmesi sonucu Ali Doğan Sinangil'in "Mevlâna (Ney'in Söyledikleri)" başlıklı oratoryosuna ulaşılmıştır. Hazreti Mevlâna'nın (1207-1273) ölümünün 750. senesi olan 2023 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından Mevlânâ yılı olarak ilan edilmiştir. Müzikli sahne yapıtları başlıklı araştırmamız Mevlâna hakkında yapılan çalışmalara kaynaklık ederek katkı sunma amacındadır. Erdoğan, Candan Cana Mevlâna Oratoryosu için Talat Halman'ın Candan Cana adlı kitabındaki Mevlâna'nın rubailerini kullanır. Sinangil'in Mevlâna (Ney'in Söyledikleri) Oratoryosu Mesnevi'nin ilk 18 şiiri temeli üzerine yazılır. Besteci şiiri kendi dinamikleri içinde değerlendirmek istediğinden orijinal metni kullanır. Rûmî'nin doğumunun 800. yılı anısına bestelenen Can Atilla'nın Mevlâna Oratoryosu'nun kaynak metni Semih Seren'in Gönüller Işığı Mevlâna isimli kitabıdır. Besteci Çağrı balesinde Şefik Kahramankaptan ve Mehmet Balkan'ın kurguladığı olay çizgisi için yaklaşık 25 tema kullanır. Bu yapıtlar Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin eserlerinden ve gerçek hayat hikayesinden yola arak oluşturulmuştur. Mevlâna bir kez daha müzik diliyle dinler ve kültürler arasında bir köprü oluşturmuş ve evrensel bir boyut kazanmıştır. Çalışmada eser içerik bilgilerinin yanısıra bestecilerin kendi eserleriyle ilgili düşüncelerine de yer verilmiştir. Araştırmada betimsel araştırma yöntemi ve veri toplama sürecinde belgesel tarama tekniği kullanılmıştır.

Musical Stage Works Featuring Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 21.09.2023

Accepted: 17.12.2023

Published: 29.12.2023

Keywords:

Mevlânâ Celâleddin Rûmî,
Ali Doğan Sinangil,
Mustafa Erdoğan,
Can Atilla

Mevlânâ Celâleddîn-i Rumi, a revered Muslim poet and mystic from the 13th century, lived during a tumultuous period marked by Mongol invasions. His works, deeply influenced by the sociopolitical climate of his time, aimed to alleviate tensions within Islam, reconcile disparate ethnic communities and world religions, and foster international peace. This text is a comprehensive review of four musical stage works that draw inspiration from Mevlânâ's life and teachings. The data for this review was meticulously gathered from various sources, including the archives of the State Opera and Ballet, newspapers, magazines, and electronic indexes. The musical works analyzed in this review include three oratorios and one ballet, each of which encapsulates elements of Mevlânâ's philosophy, his poignant poems, and significant events from his life. The composers' perspectives on their own works are also discussed, providing a deeper understanding of their creative process and the interpretation of Mevlânâ's teachings. The year 2023 holds special significance as it has been declared the Mevlânâ Year by the Turkish Presidency, marking the 750th death anniversary of this influential figure. This review aims to contribute to the ongoing research on Mevlânâ, serving as a valuable reference for future studies. It underscores the enduring relevance of Mevlânâ's teachings, as reflected in these musical works, and their potential to bridge cultural and religious divides. The universal appeal of Mevlânâ's philosophy, articulated through the language of music, reaffirms his legacy as a symbol of unity and peace.

Atf/Citation: Güleç, İ., Ş., (2023). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi Konu Alan Müzikli Sahne Yapıtlarımız, *Konya Sanat Dergisi*, 6, 101-114.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rumi'nin adı Muhammed Celeleddin olup “Mevlâna” ve “Hüdavendigâr” lakapları daha sonra verilmiştir. Annesi Belh emiri Rukneddin'in kızı Mü'mine Hatun, babası Harezmi'nin tanınmış bilginlerinden mutasavvıf Bahaeddin Veled'dir. Babasının soyu dedesi Ahmed Hatibi oğlu Celeleddin Hüseyin Hatibi yoluyla Haz. Ebu Bekir'e dayanmaktadır.

Mevlâna 1212/1213 yılında ailesiyle beraber Belh'den ayrılarak Anadolu topraklarına doğru yola çıkar. Bunun nedeni “Bahaeddin Veled'in dönemin büyük bilginlerinden Fahreddin Razi'yle yaşadığı düşünce itilaflarının toplumsal bir kargaşaya dönüşmesini engellemektir” (Arpaguş, 2007a, s.93). Bu yolculuk Bağdat ve Kûfe üzerinden Mekke, Şam, Malatya, Erzincan ve Akşehir üzerinden Karaman'a kadar devam eder. “1228'de Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın dâveti üzerine Bahâeddin Veled âilesi ve yakınları ile birlikte Konya'ya gelir” (Arpaguş, 2007a, s.94).

Medrese ve tasavvuf eğitimine babasıyla başlayan Mevlâna onun ölümünün ardından Halep ve Şam'da Seyyid Muhakkık-ı Tirmizî'yle sürdürür. “Tirmizî'nin yanında geçen dokuz yıl Mevlâna'yı iç âleminde cereyan edecek hâdiselere hazırlar. Şems-i Tebrizî ile olacak arkadaşılığının için öncü dönemi olarak kabul edilir” (Arpaguş, 2007a, s.95). 1244'de “Şems-i Tebrizî ile karşılaştıktan sonra ilâhi aşkı terennüm eden asıl Mevlânâ'nın doğduğu ve Dîvân-ı Kebir'deki şiirlerin büyük bir kısmı ile İslâm kültürünün en önemli eserlerinden Mesnevî'yi yazdığı (Öngören, 2007a, s.50) kabul edilir. Mevlâna'nın beş eserinin ikisi şiir, üçü düz yazıdır. Eserlerinde Farsça'yı kullanmıştır. Şiirleri Mesnevî-i Mânevî ve Dîvân-ı Kebirdir. Düz yazı olanlar Mektûbât, Fîhi Mâ Fîh, Mecâli-i Seb'a adını taşır.

Mesnevî-i Mânevî'de “insanlara gerçek aşkı, güzel ahlakı, sevgiyi, örnek insan olmayı, ibadeti, Hakk'a şükretme gibi konuların önemini anlatır. Eser yüzlerce hikâyeden oluşmaktadır. Anlatılan hikâyeler bir hadis ya da ayeti açıklamada örnek olarak verilmektedir”. Dîvân-ı Kebir “rubâî, kasîde, gazel ve diğer şiirlerinden meydana gelir. Bu şiirlerde ıstırapla yanan bir gönlün feryatları, coşkulu, aşka tutulmuş bir gönlün ifadesi vardır. Mevlâna şiirlerinde genellikle Şems-i Tebrizî'nin ismini mahlas olarak kullandığı için eser Dîvân-ı Şemsü'l-Hakâyık veya Külliyyât-ı Dîvân-ı Şems adıyla anılır”. Fîhi Mâ Fîh “Mevlânâ'nın çeşitli meclislerdeki sohbetlerinden oluşur. Sultan Veled veya müritlerinden birisi tarafından yazılarak bir araya getirildiği söylenmektedir. Altmış civarında meclisten meydana gelir. Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncesi, aşk, cennet/cehennem, din, sema, iman, şiir telakkîsi, dünya/âhiret, insan, irâde, mürşid/mürîd gibi konular ele alınmaktadır”. Mecâlis-i Seb'a “Mevlâna'nın vaazlarından alınan notlardan oluşur. Hüsameddin Çelebi veya Sultan Veled tarafından yazıya geçirilmiştir. Yedi meclistir. Her meclis bir hadis ile başlarken açıklaması hikâyeler, şiirlerle yapılmaktadır”. Mektûbât da “hadisler, ayetler, şiir ve hikâyelerden oluşur. Mevlâna'nın ailesinden, dostlarından ayrı kaldığında yazdığı veya yardım talebi için devletin üst kademelerine, zengin esnaf, tüccarlara tavsiye mektuplarını içerir” (Arpaguş, 2007a, s.100-103).

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî “Hind-Pakistan Müslümanları, Türkler, İranlılar ve Orta Asyalılar tarafından sahip çıkılan şair, mutasavvıf ve düşünürdür. Anadolu'da hayatının büyük bir bölümünü geçirmesi ve eserlerini burada vermesi nedeniyle Türkler tarafından “Türk düşünür”, ana dili Farsça yazdığından İranlılar tarafından “Persian thinker” (Farsi düşünür) olarak kabul edilir” (Acar, 2021, s.134).

O dönemde Selçuklu sultanları resmi dil olarak Farsçayı kullanmaktadır. Medreselerde eğitim Farsça yapılmaktadır. Mevlâna'nın Farsça ders vermesi ve yazı dilinde Farsçayı tercih etmesinin nedeni dönemin eğitim politikasının gereğidir.

Mevlâna Moğol istilalarının Müslüman coğrafyaları etkilediği bir dönemde yaşadığından eserlerinde dönemin sosyolojik, siyasi etkilerini görülür. Amacı, İslamiyet içindeki gerginlikleri gidermek, etnik toplulukları ve dünya dinlerini uzlaştırmak, insanlığı bağdaştırarak uluslararası barışı sağlamaktır.

“Tüm eserlerinde kullandığı en önemli kavramlardan bir tanesi “aşk”tır. Aşk kavramı Mevlânâ'nın Allah'ı, kâinatı ve insanı bilmek; Allah ve insan arasındaki münâsebeti anlatmak için kullandığı temel kavramlardan birisidir” (Kuşlu, 2018 s.188).

Ölümünün ardından oğlu Sultan Veled Mevlevilik teşkilatını kurmuştur. “Osmanlı devleti döneminde Mevlevi dergahları sayesinde, Türk-İslam kültür ve düşüncesinin etkili olması sağlanmıştır” (Bilgin, 2008, s.32).

Mevlâna hakkında yapılmış çalışmalardan Mustafa Tekin'in “Mevlâna Bibliyografyası” (2007, s.345-398) adlı makalesinde, yüksek lisans tezi olarak genel bir başlık altında, Mevlevî ayinlerinin müzikal analizi ele alınır. Doktora tezi olarak “Mevlevilikte Müzik Felsefesi” (2007, s.352), bildiri ve makaleler başlığı altında “Mevlâna Öğretisinde Müzik ve Ney” (2007, s.372) ve “Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede” (2007, s.373) konulu çalışmalar görülmektedir. 2007 yılından sonra Y.Ö.K'ün Mevlâna ve müzik alanındaki çalışmalarına baktığımızda genel bir başlık altında Mevlâna'nın eserlerinde metafor unsuru olarak rebabı ele alan iki yüksek lisans tezi görülmektedir. Arpaguş'un (2007b, s.319-344) “Batı'da Mevlâna ve Mevlevîlik Bibliyografyası” makalesinde müzik alanında yapılan çalışmaların “Mevlevî ayinlerinde müzik ve dans başlığı” altında toplanmıştır. Yapılan literatür çalışmasında Mevlâna hakkında çoksesli müzik alanında derlenmiş herhangi bir çalışmaya rastlanmadığından araştırmamız bu alanda yapılan çalışmalara kaynaklık ederek katkı sunma amacını taşımaktadır. Çalışmada bestecilerin kısa özgeçmişleri, eser bölümleri, karakterler, vokal partiler, eser görselleri, bestecilerin eserleriyle ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.

İncelemede Devlet Opera ve Balesi arşivi, gazete, dergi ve çeşitli elektronik indeksler kullanılmıştır. Devlet Opera ve Balesi arşivinde 1930 yılından bu yana sahneye konan müzikli sahne yapıtları içinde 10 adet Türk oratoryosu, 64 adet Türk bale eseri bulunmaktadır.

Bunlardan Mustafa Erdoğan'ın “Candan Cana Mevlâna” ve Can Atilla'nın “Mevlâna (800.Yıl Oratoryosu)” ile Can Atilla'nın “Çağrı” adlı bale eseri Mevlâna'yı konu almaktadır.

Araştırmamızda gazete, dergi ve diğer elektronik indeksler de taranmıştır. İnceleme sonucunda Ali Doğan Sinangil'in “Mevlâna (Ney'in Söyledikleri)” başlıklı oratoryosuna ulaşılmıştır. Çalışmada eser içerik bilgilerinin yanısıra bestecilerin eseriyle ilgili kendi düşüncelerine de yer verilmiştir. Betimsel araştırma yöntemi ve veri toplama sürecinde belgesel tarama tekniği kullanılmıştır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi Konu Alan Müzikli Sahne Yapıtları

Mevlâna (Ney'in Söyledikleri) Oratoryosu

Eserin bestecisi Ali Doğan Sinangil (1934 Konya-) Galatasaray Lisesinde müzik öğretmeni İsmail Hakkı Sunat'ın yönlendirmesi ile müziğe başlar. Demirhan Altuğ ve Tahir Sevenay'la solfej ve armoni Seyfeddin Asal ve Ali Sezin ile keman çalışır. 1955-1960 yılları arasında mühendislik eğitimi almaya gittiği Almanya'da Darmstadt Müzik Enstitüsünde Karlheinz Stockhausen, Pierre Boulez, Bruno Maderna, György Ligeti gibi müzisyenlerle tanışma fırsatı bulur. 1980 yılından sonra aile şirketine ayrılarak zamanını müzik çalışmalarına ayırır.

Ali Doğan Sinangil oratoryoda metin olarak Mevlâna'nın Celaleddin Rumi'nin Mesnevi'sinin 18 beyitini kullanmıştır. Kaynak eser Tahir Olgun'un Şerh-i Mesnevisi'dir. Oratoryo 1973 yılında yazılmıştır. Eserin "Resitatif I, Choral, Recitatif II, Part V" adlı bölümleri 1995 yılında İstanbul Devlet Opera ve Balesi orkestra, koro ve solistlerince özel bir stüdyoda seslendirilmiştir. Aşağıda esere ait yer alan bölümler eserin İstanbul Devlet Opera ve Balesi koro ve solistleri tarafından seslendirilen ve CD'ye kaydedilen bölümlerdir (Sinangil, 1995). Eserin vokal partileri; Soprano, Alto, Tenor, Bariton, Bas, Karma Koro'dan oluşur.

Bölümler

I. Kısım

Introduction ve Choral

Bişnev in ney çün şikayet mi künet

Ez cüdayiha hikayet mi künet

...

Resitatif I. Soprano Solo ve Flüt

Sine halem şerha şerha ez firak

Ta bigüyem serh'i der'i iştiyak

...

IV. Kısım II. Kısım

Soprano Solo ve Orkestra

Men beher cem'iyyeti nalan şüdem

Cüf-i bedhalan ü hoşhalan şüdem

...

III. Kısım

Koral

Sırr-ı men ez nale-i men dur nist

Lik çem ü güşra an nur nist

...

Koro ve Orkestra

Ateşest in bang-i nay ü nist bad

Herki inateş nedaret nist bad

...

Resitatif II. Flüt Basklarnet Bariton Solo ve Viyola

Hem çü ney zehri vü tiryaki ki did

Hem çü ney demsaz ü müştaki ki did

...

V. Kısım

Solistler Grubu

Rûzhâ ger reft gû rev bâk nîst

Tû bimân ey ânki çün tû pâk nîst

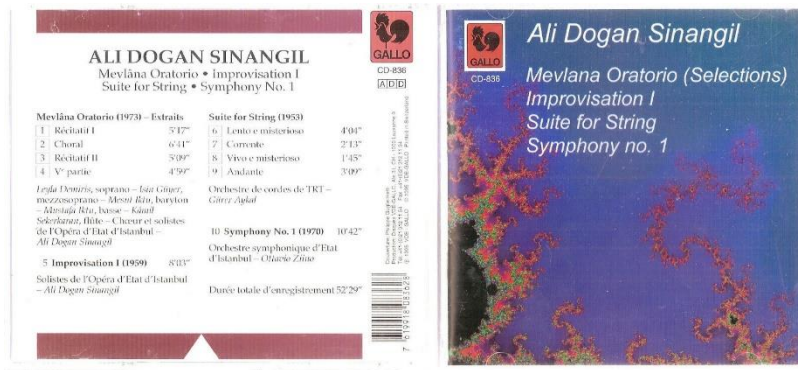
...

Final

Koro ve Orkestra

Der neyâbed hâl-i puhte hîç hâm

Pes sühan kûtâh bâyed vesselâm

Şekil 1. Mevlâna oratoryosu CD albümü (1995) arka/ön görseli

Candan Cana Mevlâna Oratoryosu

Besteci Mustafa Erdoğan (1966 Ankara-) Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı kompozisyon bölümünde lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamlar. Kültür Bakanlığı Devlet Çoksesli Korosunda Koro Şef Yardımcılığı, Devlet Çoksesli Çocuk Korosunda şeflik ve eğitmenlik yapar. Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarında orkestra şefliği alanında yüksek lisans eğitimi alır. Besteci, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğünün Genel Müzik İşleri Yöneticisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Eserin metni Gülce Çelik Erdoğan tarafından Talat Sait Halman'ın Candan Cana Mevlâna adlı eserindeki Mevlâna rubailerinden müziğe uyarlanmıştır. 2006 yılında yazılan eserin dünya prömiyeri 29 Eylül 2007'de Ankara Devlet Opera ve Balesi'nde gerçekleştirilmiştir. Eserin vokal partileri; Soprano, Mezzosoprano, Tenor, Bas, Karma Koro'dan oluşur.

Bölümler

- 1- Ney Taksim
- 2- Candan Cana /Tenor Solo ve Koro
- 3- Dünya Bize Kalmaz/Soprano Solo
- 4- Gönül Dostu/Mezzosoprano Solo
- 5- Bin Lale Öper Aşkımızı/Bas Solo

- 6- Fagot Taksim
- 7- Tek Gerçek/Koro
- 8- Aşk Geldi/Soprano Solo
- 9- Hak Dost/Tenor Solo ve Koro
- 10- Klarnet Taksim
- 11- Bir Tek O Var/Bas Solo
- 12- Viyolonsel Taksim
- 13- Sonsuz Umman/Mezzosoprano Solo
- 14- Aşkın Görkemlisinde Yar Saklı Kalır/Koro (A.D.O.B, 2012).

Şekil 2. *Candan cana mevlâna oratoryosu 2011/2012 sezonu temsil kitapçığı kapağı*

Mevlâna (800. Yıl Oratoryosu)

Besteci Can Atilla (1969 Ankara-) Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarının yaylı sazlar bölümünün yüksek lisans programından mezundur. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası sanatçısı olarak görev yapan besteci 1996 yılında kendi müzik prodüksiyon şirketini kurar. 1992-2007 yılları arasında Almanya, Türkiye, Hollanda ve İngiltere’de toplam 12 albümü yayınlanır. Kültür Bakanlığı için bestelediği opera, bale, oratoryo gibi sahne yapıtlarının yanısıra film, dizi müziği, belgesel, tiyatro oyunu için de müzik yapmıştır.

Can Atilla’nın 2006-2007 yılları arasında yazdığı oratoryonun metni Semih Sergen tarafından oluşturulur. Eser ilk defa 7 Nisan 2007, Aya İrini’de İstanbul Devlet Opera ve Balesi sanatçıları tarafından seslendirilmiştir. Vokal partileri, Soprano ve 4 Sesli Koro’dan oluşmaktadır. Büyük orkestra ve koronun dışında bir anlatıcının da yer aldığı oratoryoda, arp, ney, kudüm sazları kullanılmıştır.

Bölümler

1. Bölüm

Prolog

Mevlâna'nın babası Şeyh Bahaeddin Veled'in Belh'ten tüm ailesi ve dostlarıyla beraber göçü ve sonunda Konya'ya varışı anlatır.

2. Bölüm

İki Arslan

Şeyh Bahaeddin Veled'in ölümünden sonra Şeyh Seyyid Burhaneddin'in Post'a oturuşu ve Mevlâna'ya hocalık edişi... Sonunda Mevlâna'yı Post'a oturtup Kayseri'de vefat edişi.

3. Bölüm

Marecel Bahreyn

Şems-i Tebrizi'nin ortaya çıkışı, Şems ile Mevlâna'nın hem dem oluşu. Mevlâna'nın Şems ile ilahi aşka uzanan sohbetlerini çekemeyenler yüzünden Konya'yı terk edişi.

4. Bölüm

Çözüldü Zincirler

Mevlâna'nın Şems'in yokluğunun yarattığı boşlukta kendini arayışı

5. Bölüm

Ayrılık Günleri

Mevlâna ile Şems'in ilahi dostluğunu çekemeyenlere rağmen Mevlâna'nın Şems'i, Sultan Veled aracılığıyla Konya'ya çağışı. Şems'in gelişi ile Mevlâna'nın yeniden sevince ve mutluluğa kavuşması.

6. Bölüm

Kimya Kızın Hazin Hikayesi

Şems ile Kimya'nın evlenmesi. Mevla'nın ortanca oğlu Alaaddin'in Kimya'ya duyduğu aşkı bilenlerin dedikoduları, Kimya'nın Şems'e duyduğu aşkı ve vefatı.

7. Bölüm

Şems-i Tebrizi'nin Ölümü

Hakk'ın güneşi Şems-i Tebrizi'nin hainler tarafından şehadeti.

8. Bölüm

Ben ve Allah Yalnızız, Birlikteyiz, Bu Gece

Gönüller sultanı Mevlâna'nın Şems'in kayboluşuyla duyduğu acı ve O'nu yaşıyormuşçasına arayışı.

9. Bölüm

Kuyumcu Selahaddin

Mevlâna'nın Şems'ten sonra Kuyumcu Selahaddin Zerkubi ile hemdem olup, can dostluğu kuruşu. Yüce Mevlâna'nın dostlarını çekemeyen hainlerin bu kez tövbe edişi

10. Bölüm

Duy, Şikâyet Etmede Bu Ney

Mevlâna'nın Çelebi Hüsameddin ile dostluğu ve çağlaması

11. Bölüm

Final, Yeniden Doğuş

Mevlâna'nın vefatı ile Düğün Gecesine hazırlık (İDOB, 2008).

Şekil 3. *Mevlâna (800.Yıl Oratoryosu) 2006/2007 sezonu temsil kitapçığı kapağı*

Çağrı

Can Atilla'nın Mevlâna'yı konu alan bir diğer sahne yapıtı Çağrı balesidir. Eser ilk defa 20 Mart 2008'de Mersin Devlet Opera ve Balesi tarafından sahneye konulmuştur. Eserin librettosu Şefik Kahramankaptan'a, koreografisi Mehmet Balkan'a aittir. Bir perde olan eseri Lale Balkan sahneye koymuştur.

Eserde Yer Alan Karakterler: Mevlâna/ Gevher Banu/ Şems/ Zerkub/ Mevlâna'nın Oğulları/ Mevlâna'nın Kızı/ Şeytan/ İmam/ 1. Papaz/ 2. Papaz/ Mevlâna'nın Hayali/ Konya Halkı

Konu:

Prolog

Cenaze

Yaşamını “Hamdım, piştim, yandım” sözleriyle özetleyen Mevlâna vefat ettiğinde, Müslüman olan olmayan Konya ve çevre halkı cenazede buluşur. Müslümanlar ve gayrimüslimler hep birlikte cenazeyi kaldırır.

1. Tablo

Saygınlık

Mevlâna, döneminin en önemli “düşünce lideri” olarak, insanları barışa, kardeşliğe, Allah aşkına davet eder.

2. Tablo

Şems'in Aşkı

Mevlânâ'nın ünü, Konya'dan Asya'ya kadar yayılırken, “Şems-i Perende” yani “Uçan Güneş” olarak tanımlanan Şems'in yolu Konya'da Mevlânâ'yla buluşur. Birbirlerine tanrısal bir aşkla bağlanırlar. Şems, artık Mevlânâ ailesinin önemli bir bireyidir. Gevher Banu, eşinin kendisine duyduğu sevgiyi hiçbir şeyin azaltamayacağını bilse de kadınsal bir içgüdüyle rahatsızlık duymaktadır. Mevlânâ eşinin huzursuzluğunu sezerek gönlünü alır.

3. Tablo

Şems'in Karabasanı

Şems, rüyasında akli temsil eden melekler ve şehveti temsil eden yaratıklarla arasındadır. Yaratıklar Şems'i kendi yanlarına çekmek isterler.

4. Tablo

Semânın Doğuşu

Şems kan ter içinde uykudan uyanır. Mevlânâ direğin etrafında dönerek şiir okumakta ve semâ etmektedir. Şems de coşku içinde ona katılır.

5. Tablo

Şems'e Fesatlık

Konyalılar Mevlânâ ve Şems'in arkadaşlığından hoşnut olmadıklarından, Şems'e kötü davranarak, dedikodu yapmaktadırlar. Şems, dedikodulardan derin üzüntüye kapılarak Konya'dan gider. Şems'in yokluğunun yarattığı şaşkınlık çok geçmeden yerini sevince bırakır.

6. Tablo

Bunalım

Mevlânâ ise Şems'in gidişiyle içine kapanmıştır. Şems'ten haber getirdiğini iddia edenlere kişisel eşyalarını dağıtmaktadır. Bir süre sonra yeniden sohbetlerine, kent içi gezilerine, halka öğütlerine başlar.

7. Tablo

Çekiç ve Kudüm

Mevlânâ, Zerkub Selahattin'in kuyumcu işliğinin önünden geçerken içerden gelen çekiç seslerinin âhengine kapılarak, sokak ortasında semâ etmeye başlar. Durumu gören Zerkub Selahattin, çıraklarına devam etmelerini söyler. Mevlânâ'nın ayaklarına kapanan Zerkub onunla semâ etmeye başlar.

Final

Semânın Coşkusu

Zerkub, artık Mevlânâ'nın baş müridi olmuş, Şems'in boşluğunu doldurmaya çalışmaktadır. Mevlânâ'nın öğütleri ve felsefesi yüzyılların ardından günümüze uzanmakta, evrenselleşmektedir (M.D.O.B, 2008).

Şekil 4. Çağrı balesi 2007/2008 sezonu temsil kitapçığı kapağı

SONUÇ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bir Hak ve halk adamıdır. Hümanizmanın tüm felsefe akımlarındaki, din zümrelerindeki en güçlü seslerinden birisidir. İnsanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeden düşüncelerini evrenselliğe taşıyan Mevlâna çevirileri yapıldıkça tüm dünyada tanınmış ve hayranlık uyandırmıştır. İnsanları aydınlatmaya çalışırken devrinin geleneğine göre Farsça'yı kullanmış ancak düşüncelerini Türkçe dile getirmiştir. Ali Doğan Sinangil'in başyapıtlarından Mevlâna Oratoryosu (Ney'in Söyledikleri) 1973 yılında bestelenmiştir. Mesnevi'nin ilk 18 şiiri üzerine yazılmış olan eser, tasavvuf felsefesinin saf mistisizmini bestecinin özgün müziğiyle birleştirme amacını taşımaktadır” (Yeni Akit Gazetesi). Mevlâna (Ney'in Söyledikleri) Oratoryosu bestecinin 1969'dan sonra çağdaş müzik teknikleriyle tasavvuf felsefesini ele aldığı ilk eseridir (İlyasoğlu, 1989, s.122). Bu eseri Çağrı (mistik bale) müziği (1984) ve Bağdat Hatun (1990-91) operası takip eder. Oratoryo Mevlâna'nın 700.anma yılında tamamlanmıştır.

Librettoda Farsça kullanılmasının sebebi “şiirin kendi dinamiklerini eserin genel kurgusu içinde değerlendirme gereksinimidir. Mevlânanın şiirinde yarattığı mistik atmosferi ve duygusal derinliği bütün imgeleriyle birlikte verirken, besteciye kuramsal geometrik alan içinde oluşan müzik kavramı ile paralelliği sezdirmiştir” (Sinangil, 2001, s.20).

Mustafa Erdoğan, Candan Cana Mevlâna Oratoryosunu bestelemeye başlamadan önce “Mevlâna'nın rubailerini inceleyerek, Talat Sait Halman'ın yapmış olduğu çevirilere ulaşır. Halman'dan (Candan Cana) adlı çeviri kitabındaki Mevlâna rubailerini bu eserde kullanma iznini alır. Eserinde kullanacağı müzik stili için hem klasik Türk musikisini hem de tasavvuf musikisini detaylı inceler.

Mevlevi ayinlerindeki form, melodik gelişim, ritmik yapı ve bölümler arasındaki ilişkiyi inceler. Burada Mevlevi ayini müzikal formunun Batı kültürünün senfoni formunun en saf, en minimal hali olduğunu fark eder. Batı'dan üç yüzyıl önce senfoni formunun atası sayılabilecek bu müzikal yapı Mevlevi ayinlerinde kullanılmaktadır (A.D.O.B, 2012, s.4).

Can Atilla, Mevlâna Oratoryosu'nda “anlamsal derinliğini müziğe yansıtılabilmek için, Mevlâna'nın hayatındaki dramatik kurguyu esere yansıtmaya özen gösterdiğini” vurgular. Eserin librettisti Semih Sergen koronun dramatik kurguyu desteklemesi için esere tiyatral şarkı sözleri ekler. Eserde büyük orkestra ve koro haricinde Mevlevi müziğine ait enstrümanlardan ney ve kudüm solo enstrüman olarak kullanılır. Besteci masalsi bir atmosfer ve neo klasik içeriğiyle, oratoryonun Hz. Mevlâna'nın hayatını dinleyicilere müzik sanatı aracılığıyla sunduğunu” ifade etmektedir (İ.D.O.B, 2008, s.4).

Oratoryonun kaynak metni Semih Sergen'in "Gönüller Işığı Mevlâna" isimli adlı kitabıdır. Kitap Mevlâna henüz on yaşında iken babası alimler sultanı Bahaeddin Veled ve 300 kişilik bir bilim heyeti ile Belh'den Karaman'a gelene kadar geçen 9 yıllık yolculukla başlar. Yolculukta kaldıkları yerlerde halkı aydınlatarak Karaman'a gelirler.

800. Yıl Oratoryosunda yola çıkış, Karaman'a geliş, Mevlâna'nın evliliği, Sultan Alaeddin Keykubat'ın Konya'ya daveti üzerine Konya medresesine yerleşmeleri ve babasının vefatı ile Burhaneddin Tırmızı'nın Mevlâna'nın yetişmesine katkıları yer almaktadır.

Tırmızı Mevlâna'ya "kal ilminde bir erensin, hal ilmini de öğrenmen lazım" diyerek hal ilmini, gönül ilmini öğretir. Mevlâna hal ve kal ilminde ustalaştıktan sonra Burhaneddin Tırmızı O'nu babasının postuna oturarak "iki aslan bir posta oturmaz" diyerek Kayseri'ye döner ve bir süre sonra vefat eder. Mevlâna daha sonra Şems'i Tebrizi ile karşılaşır. Günler geceler boyu Şems'in idare ettiği bir gönül sohbetine dalarlar.

Mevlâna'nın Şems ile dostluğuna Konyalıların tepkisi, Şems'in Konya'yı terk edip geri dönüşü, Şems'in öldürülmesi ile olaylar gelişir. Şems'in vefatı ve Mevlâna'nın içine düştüğü boşlukta Şems yaşıyormuşçasına O'nu araması eserde anlatılır. Mevlâna Oratoryosunun yaklaşık 200 kişilik orkestra ve koro tarafından seslendirildiğini belirten Atilla, "Wagner'in operalarında kullandığı orkestra sistemi gibi bakır nefeslilerle yaylı sazların kişi sayısını birbirine çok yakın kullandığını, amacının istenilen görkemli ve uyumlu orkestra sesinin ortaya çıkması" olduğunu ifade eder (Millî Gazete, 2007).

Şiirleri Semih Sergen'in seslendirdiği eserde, kısa bir sema gösterisinin de yer alması eserin dramatik bir tarzda izleyiciyle buluşmasını sağlar. Oratoryo Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin doğumunun 800. yılı anısına bestelenmiştir. Mevlâna'yı konu alan "Çağrı" balesinde Atilla; eserin fikri yaratıcıları olan Şefik Kahramankaptan ve Mehmet Balkan'ın sağlam bir senaryo, kurgu ve anlatım dili oluşturduklarını söylemektedir. "Çağrı balesinde karakterlerin müzikal portrelerini, onların kişilik özellikleriyle bağdaştıran bir enstrümantasyon ve orkestrasyon kullandığını; karakterler, olay ve aksiyon sahnesi için yaklaşık 25 tema bestelediğini" belirtir.

19. yüzyıl romantik bale müziği formları ve armonilerinin hâkim olduğu eserde avant-garde ve soyut ifade için, atonal ve elektronik müziğe başvurulur. Besteci ritüel çağrışımları, klasik anlatım dili, ney'in kullanım tekniği ve elektronik vurmali sazları senfonik orkestrayla birleştirerek bambaşka bir sound elde etmiştir (M.D.O.B, 2008, s.14).

Çalışmada yer alan besteciler Mevlâna'nın Mesnevî-i Mânevî'sinden, rubailerinden, gerçek hayatındaki olay ve karakterlerden yola çıkarak çoksesli müziğin diliyle onun felsefesini bir kere daha dillendirmiştir. Tıpkı Mevlâna'nın o unutulmaz söyleminde ifade ettiği gibi: "Tüm camilerde, tapınaklarda, kiliselerde ben tek bir kutsal yer bulurum". Eserde hangi dine, kültüre mensup olursak olalım bulduğumuz yerin ilahi aşk, sevgi, kardeşlik, gönül birliği olduğunun altı çizilmiştir.

2023 yılının Mevlâna yılı ilan edilmesinin ardından, Kültür Bakanlığının çoksesli müzik alanında Mevlâna hakkında yeni yapıtların üretilmesini desteklemesi, 13.yüzyıldan günümüze değin İslam tasavvufunun evrensel bir figürü olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin insanlığa sunduğu rehberliğin bu yapıtlar vasıtasıyla anlatılmasını ve dünyaya duyurulmasını sağlayacaktır.

Finansal destek beyanı: Yazar bu çalışma için finansal destek beyan etmemiştir.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2021). Mevlâna ve İktisat: Bir Mistik Şairden İktisadi Hayata Dair Telkinler. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 3(2), 131-159. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neusbf/issue/67580/973759>
- Ankara Devlet Opera ve Balesi. (2011-2012). Candan Cana Mevlâna, Mustafa Erdoğan: 21. Yüzyıl Dünyasının En Çok İhtiyaç Duyduğu Şey Türkiye’de: Sevgi. Ankara Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü Yayınları.
- Arpağuş, S. (2007a). Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273). İstem, 5(10), 91–111. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/issue/26537/279372>
- Arpağuş, S. (2007b). Batı’da Mevlâna ve Mevlevîlik Bibliyografyası. İstem, 5(10), 319–344. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/issue/26537/279384>
- Bilgin, B. (2008). Mevlâna ve Dünya Kültürüne Etkisi. Erdem Dergisi, 50, 27-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/671775>
- İlyasoğlu, E. (1989). Yirmi Beş Türk Besteci. Pan Yayınları.
- İstanbul Devlet Opera ve Balesi. (2007-2008). Mevlâna, “Can Atilla: Eseri Bestelerken”. İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü Yayınları.
- Kuşlu, A. (2018). Kendini Bilmenin Bir İmkânı Olarak Mesnevî’de Aşk Tasavvuru. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 46, 185-210. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/619889>
- Mersin Devlet Opera ve Balesi. (2007-2008). Çağrı, Can Atilla Mevlâna İçin Bale Müziği Bestelemek. Mersin Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü Yayınları.
- Öngören, R. (2007). Mevlâna’nın Osmanlıya Etkileri. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16, 49-57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuilah/issue/980/11034>
- Sinangil, A.D. (1995). Mevlâna Oratoryosu. CD.
- Sinangil, A.D. (2001). Mimar Sinan Üniversitesi Konservatuvarındaki Seminer. Orkestra Dergisi, 320.
- Tekin, M. (2007). Mevlâna Bibliyografyası. İstem, 5(10), 345–398. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/issue/26537/279383>
- Yeni Akit. (2023). Ali Doğan Sinangil. <https://www.yeniakit.com.tr/biyografi/ali-dogan-sinangil>
- Milli Gazete. (2023). Mevlânaya özel oratoryo. <https://www.milligazete.com.tr/haber/818334/Mevlânaya-ozel-oratoryo>

ŞEKİLLER KAYNAKÇASI

Şekil 1. Mevlâna Oratoryosu CD Albümü (1995) Arka/Ön Görseli

Şekil 2. Candan Cana Mevlâna Oratoryosu 2011/2012 Sezonu Temsil Kitapçığı Kapağı

Şekil 3. Mevlâna (800.Yıl Oratoryosu) 2006/2007 Sezonu Temsil Kitapçığı Kapağı

Şekil 4. Çağrı Balesi 2007/2008 Sezonu Temsil Kitapçığı Kapağı

EXTENDED ABSTRACT

In 1212/1213, Mevlâna left Belh with his family and set off towards to Anatolia. The reason for this was to prevent the intellectual disputes that might trigger social chaos, between Bahaeddin Veled and Fahreddin Razi, the great scholars of the time. This journey continued through Baghdad, Kufa, Mecca, Damascus, Malatya, Erzincan and Akşehir, and then to Karaman. In 1228, owing to invitation of Seljuk Sultan I. Alâeddin Keykubad, Bahaeddin Veled's family and friends came to Konya".

Mevlâna began his madrasa and sufi education with his father and continued it in Aleppo and Damascus with Seyyid Muhakkik-ı Tirmizî after his father's death. "The nine-year period spent with Tirmizî prepares Mevlâna for the events that will take place in his inner world, and is considered a preparation period for his friendship with Şems-i Tebrîzî". In 1244, after his encounter with Şems-i Tebrîzî, the real Mevlânâ who sings divine love was born and during this process he wrote most of the poems in Dîvân-ı Kebir and Mesnevî that is one of the most important works of Islamic culture".

Mevlâna has five works; The two of them are poetry and three are prose. He used mother tongue Persian in his works. His poems are Mesnevî-i Mânevî and Dîvân-ı Kebir. His prose works are Mektûbât, Fîhi Mâ Fîh, Mecâli-i Seb'a.

Mesnevî-i Mânevî "explains the importance of true love, good morals, love, being an exemplary human being, worshiping, thanking to God. The work consists of hundreds of stories. The stories told are given as examples to explain a hadith or verse".

Dîvân-ı Kebir consists of rubâis, qasidas, ghazals and other poems. In these poems, there are expressions of a heart burning with pain and passionate with love. Since Mevlâna generally used the name of Şems-i Tebrîzî as a pseudonym in his poems, the work is also known as Dîvân-ı Şemsü'l-Hakâyik or Külliyyât-ı Dîvân-ı Şems.

Fîhi Mâ Fîh consists of various conversations of Mevlânâ in various assemblies. It is said that the work was written and compiled by his son Sultan Veled or one of his disciples. It consists of about sixty assemblies. In its content, topics such as Mevlânâ's Sufi thought, love, heaven/hell, religion, sema, faith, thought of poetry, world life and after life, human, will, guide and disciple are discussed.

Mecâlis-i Seb'a consists of notes taken from Mevlâna's sermons. It was written by Hüsameddin Çelebi or Sultan Veled. The work has seven assemblies. Each assembly starts with a hadith that is explained with stories and poems.

Mektûbât also consists of hadiths, verses, poems and stories. It contains recommendation letters written by Mevlâna when he was away from his family and friends or for a request for help to the upper echelons of the state, rich tradesmen and merchants.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî is a poet, Sufi and thinker claimed by Muslims in India-Pakistan, Turks, Iranians and Central Asia. Because he spent a large part of his life in Anatolia and produced his works in Türkiye, he is accepted as a "Turkish thinker" by Turks and as a "Persian thinker" (Farsi thinker) by Iranians as he used Persian as his mother tongue in his works.

At that time, the Seljuk sultans used Persian as the official language. Education in madrasas was conducted in Persian. The reason for Mevlâna's preference to teach in Persian and use Persian in his writings is due to the educational policy of the period.

Mevlâna lived during a period when Mongol invasions affected Muslim geographies, so it is possible to see the sociological and political effects of the period in his works. His aim is to alleviate tensions within Islam, reconcile ethnic communities and world religions, reconcile humanity and ensure international peace.

The concept of love is one of the basic concept of Mevlâna's works. This concept is used to know God, the universe and human beings, to explain the relationship between God and human beings.

After his death, his son Sultan Veled founded the Mevlevi organization, "Thanks to the Mevlevi lodges during the Ottoman state period, it was ensured that Turkish-Islamic culture and thoughts are to be effective".

In the review, State Opera and Ballet archive, newspapers, magazines and various electronic indexes were used. By examining The State Opera and Ballet Archives we found 10 Turkish oratorios and 64 Turkish ballets. Mustafa Erdoğan's oratorio "Candan Cana Mevlâna", Can Atilla's oratorio "Mevlâna (800.Yıl Oratorio)" and Can Atilla's ballet work titled "Çağrı" deals with Mevlâna.

As a result of examining newspapers, magazines and other electronic indexes in our research, Ali Doğan Sinangil's oratorio titled "Mevlâna (Neyin Söyledikleri)" was also found. This paper contains informatin about the stage works that dealed with and also composers own thoughts about their works .

In this essay descriptive research method and documentary scanning technique were used in data collection process.

The composers involved in the study have once again articulated Mevlana's philosophy in the language of music, drawn from Mevlâna's Mesnevî-i Mânevî, his rubais, and the events and characters in his real life.

As Mevlâna expressed in his unforgettable saying: "In all mosques, temples, churches, I find only one sacred place". This thought underlines that whatever religion or culture we belong to the place we all meet is divine love, affection, brotherhood, unity of heart.

From the 13th century to the present day, As a universal figure of İslamic mysticism, the guidance offered to humanity by Mevlâna Celâleddin Rûmî will continue to be told and announced to the world through these works.